

KURITEGELIKU KÄITUMISE PROGNOOSIMINE MINNESOTA MULTIPHASIC PERSONALITY INVENTORY MEETODIL

H. Kings

TRÜ kriminaalõiguse ja -protsessi kateeder

1. Kuritegeliku käitumise prognoosimise meetodeid on palju. Üheks täoliseks meetodiks on Minnesota Multiphasic Personality Inventory (lühidalt MMPI).

Erinevalt enamikust kuritegeliku käitumise prognoosimise meetoditest, mis põhinevad isiksust iseloomustavate väliste asjaolude tuvastamisel ja hindamisel, kujutab MMPI endast ulatuslikku testi, mis sisaldab üle 550 küsimuse mitmesuguste väidete vormis, millele uuritav annab hinnangu «õige», «vale» või «ei oska öelda». Nn. Minnesota kontrollgrupi uurimisega on tuvastatud, kuidas hindavad neid väiteid normaalsed inimesed. Sellest erinev hinnang näitab teatavaid hälbeid normist.

MMPI on pärit psühhiaatria valdkonnast. Algselt oli see mõeldud vaimsete häirete tuvastamiseks täiskasvanud isikutel. Hiljem äratas aga kriminoloogide huvi ning on tehtud rida katseid selle rakendamiseks kuritegeliku käitumise uurimisel ja prognoosimisel, mida me alljärgnevalt vaatlemegi. MMPI eelis tavaliste prognoosimismeetoditega võrreldes on selle pooldajate arvates asjaolu, et hinnang isiku edasise käitumise kohta langetatakse tema vaadete, arusaamade jne. alusel, mis seda isiksust vahetult iseloomustavad, ning ühtlasi näidatakse ka, milliste asjaolude (sise- või väliste) mõjutamisele tuleb suunata profülaktiline tegevus.

MMPI küsimustikus kajastuvad isiksust iseloomustavad asjaolud alates tema füüsilisest ja vaimsest seisundist kuni sotsiaalsete ja poliitiliste tõekspidamisteni välja. Näiteks harjumusi käsitleb 19, perekondlikke suhteid 26, töö probleeme 18, haridust 12, poliitilisi ja õiguslikke vaateid 46 küsimust jne. Uurides MMPI rakendamise võimalusi prognoosimisel, jõudsid professorid Starke R. Hataway (kes on koos J. Chamley McKinley'ga ka MMPI autoriks) ja Elio D. Monachesi (sotsioloog) järeldusele, et alaealiste kuritegeliku käitumise prognoosimisel on kõige tähtsamad järgmised 33 küsimust.

Jrk. nr.	Küsimus (väide)	Kuritege-liku käi-tumisega seotud hinnang
1	2	3
1.	Vahel ma olen väga tahtnud kodust lahkuda	õige
2.	Ma arvan, et sissekukkumise korral halva teo puhul on kindlasti kõige õigem suu pidada	õige
3.	Mul on olnud väga erilisi ja kummalisi elamusi	õige
4.	Ma pole kunagi olnud raskustes seksuaalelu pinnalt	vale
5.	Üksvahe noore poisina ma tegelesin väikeste vargustega	õige
6.	Noore poisina visati mind kord või paar koolist välja	õige
7.	Ma pole kunagi teinud midagi ohtlikku põnevuse pärast	vale
8.	Ma tunnen rohkem mõnu võistlusest või mängust, kui see on seotud kihlveoga	õige
9.	Koolis kutsuti mind mõnikord direktori juurde koeruse pärast	õige
10.	Lapsena ma kuulusin ühte kampa, mis hoidis kokku, vaatamata ükskõik millistele raskustele	õige
11.	Mul on rännuhimu ja ma pole kunagi õnnelik, kui ei saa ringi uidata või rännata	õige
12.	Mulle meeldis koolis	vale
13.	Mu ema oli hea inimene	vale
14.	Ma käin meelsasti jahil	õige
15.	Mu vanematele tihti ei meeldinud inimesed, kellega ma läbi käisin	õige
16.	Mulle meeldivad kaaslased, kes teevad igasuguseid tempe	õige
17.	Ma õppisin koolis halvasti	õige
18.	Ma pole kunagi sattunud vastuollu seadusega	vale
19.	Kui pannakse midagi halba toime, siis on asjaosalistele kõige parem, kui nad lepivad omavahel kokku, mida rääkida, ning jäävad sellele kindlaks	õige
20.	Ma unustan kohe, mida inimesed mulle ütlevad	õige
21.	Vahel ma tunnen mõnu sellest, et teen haiget neile, keda ma armastan	õige
22.	Noore poisina tegin ma üsna sageli koolist poppi	õige

1	2	3
23.	Üks või rohkem minu perekonna liikmetest on väga närvilised	õige
24.	Inetud lood valmistavad mulle piinlikkust	vale
25.	Ma tahaksin olla autovõidusõitja	õige
26.	Mees, kellega mul lapsepõlves oli kõige rohkem tegemist (isa, võõrasisa jne.) oli väga karm	õige
27.	Ma pole kunagi näinud nägemusi	vale
28.	Koolis mu hinded olid pidevalt halvad	õige
29.	Kui ma koos sõpradega kukkusin sisse halva teo pealt, siis ma pigem võtsin kogu süü enda peale, kui andsin neid välja	õige
30.	Kui mees on koos naisega, siis ta tavaliselt mõtleb seksuaalküsimustele	õige
31.	Ma tahaksin küttida lõvisid Aafrikas	õige
32.	Mulle väga meeldib ratsutada	õige
33.	Seistes kuskil kõrgel, on mul tahtmine sealt alla hüpata	õige ¹

¹ S. R. Hataway, E. D. Monachesi. The Personalities of Predelinquent Boys. — «The Journal on Criminal Law, Criminology and Police Science», 1957, vol. 48, p. 161.

Vaatamata sellele, et just nimetatud asjaolusid seostatakse alaealiste kuritegeliku käitumisega, on alaealiste isiksuse uurimisel ja kuritegeliku käitumise prognoosimisel enamikel juhtudel siiski rakendatud MMPI-d tervikuna. See toimub järgmiselt. MMPI 550 punktile antud vastuste alusel koostatakse tavaliselt 14 isiksust arvuviselt iseloomustavat skaalat. Neli neist on kontrollskaalad, mis näitavad ülejäänud põhiskaalade andmete usaldatavust. Kontrollskaalad nimetatakse P-, L-, F- ja K-skaaladeks.

P-skaalas võetakse kokku andmed sisuliselt vastamata jäänud punktide kohta («ei oska öelda»). Kui selliseid vastuseid on palju, ei saa testist järeldusi teha.

L-skaala fikseerib katsed näidata ennast (ka ebateadlikult) tegelikust paremas valguses. Uuritav vastab sellisel juhul mitte nii, nagu ta mõtleb ja ise talitab, vaid nii, nagu moraal ja sotsiaalsed normid seda nõuavad. Kui selliseid vastuseid on üle 5, näitab see, et mainitud tendents esineb, kui üle 10, siis on tendents väga tugev.

F-skaala on mõnes mõttes vastand L-skaalale. Isik, kes saavutab palju punkte (iga skaala poolt antud suunaga — õige

või vale — kokkulangev vastus võrdub arvudes väljendatuna 1-ga) F-skaala järgi, näitab ennast (ka ebatäpsetlikult) tegelikust hälvemas valguses. Punkte üle 12 loetakse paljuks ning üle 18 väga paljuks, mis näitab, et andmed pole usaldatavad. Kui ülejäänud andmed räägivad siiski vastupidist, siis võib kõrge punktide summa olla ka tunnistuseks isiksuse väärarengust.

K-skaala on tihedalt seotud mitme teise skaalaga ning täidab nende osas abistavaid funktsioone. Põhimõtteliselt näitab vähene punktide summa avameelsust ja enesekriitilisust, kõrge aga siiruse puudumist ja faktilise olukorra ilustamist. Normaalse punktide summa on 12—13. Punktide korral alla 10 on avameelsus tavalisest suurem. Punktide summa 20 aga näitab tegeliku olukorra ilmset moonutamist enda kasuks.

Põhiskaalasid on kümme. Põhiskaalad kodeeritakse numbritega 0 kuni 9.

0. Social Introversion (Si). Skaala mõõdab sotsiaalset introversiooni ja ekstroversiooni. Hälbend normaalsetest vastustest näitavad, et on tegemist sotsiaalselt eraldunud, üksildase inimesega või siis tendentsi aktiivsele suhtlemisele, püüdu ühineda gruppide ja organisatsioonidega.

1. Hypochondriasis (Hs). Skaala mõõdab hälbeid, mis on seotud põhiliselt psühholoogilisel baasil tekkinud kaebustega mitmesuguste kehaliste hädade üle.

2. Depression (D). Skaala mõõdab depressioonist tulenevaid hälbeid.

3. Hysteria (Hy). Skaala mõõdab Hs-skaalaga analoogilisi hälbeid, kuid siin on kaebused täpsemini põhjendatud (näiteks viitega allergiale jmt.), millega püütakse vältida kahtlusi, nagu oleksid kaebused tingitud närvitegevuse häiretest. Hälbend normist viitavad isiksusele, kes püüab igati hoiduda konfliktidest. Kui see aga ei õnnestu, tekivad isikul haiguslikud nähud.

4. Psychopathic Deviate (Pd). Skaala on teistega võrreldes kõige tihedamini seotud kuritegeliku käitumisega. Hälbend normist annavad tunnistust isiksusest, kelle käitumine on raskesti reguleeritav moraali ja karistuse abil. Ühiskonnastaste tegude toimepanemisel puudub nende isikute käitumises selgelt väljendatud motiiv ning tavaliselt ei tunne nad ka südametunnistuse piina. Olgu märgitud, et 7 küsimust skaala 60-st küsimusest kattub eespool toodud küsimustega.

5. Masculinity-Femininity (Mf). Skaala mõõdab huvide maskuliinsust või feminiinsust. Meestel näitavad hälbed huvide feminiinsust, naistel maskuliinsust.

6. Paranoia (Pa). Skaala mõõdab isiku liialdatud tundlikkust suhtlemisel teiste inimestega, kartust halva kohtlemise ees, hirmu.

7. Psychastenia (Pt.) Skaala mõõdab alaväärsustunnet, otsustamisvõimetust.

8. Schizophrenia (So). Skaala mõõdab hälbeid tegelikkuse tajumisel ja sellele reageerimisel.

9. Hypomania (Ma). Skaala mõõdab entusiasmi ja energiat. Hälbed näitavad isiku normaalsest suuremat huvitatust mitmesugustest ettevõtmistest. See võib kergesti viia ühiskonnavastasele, äärmuslikel juhtudel ka maniakaalsele käitumisele. Noorukite juures võib see sageli seonduda seikluste otsimisega seikluste pärast ja selle kaudu ka kuritegeliku käitumisega.²

Mida suurem on konkreetse isiku punktide summa, s. t. mida enam erinevad ta vastused kontrollgrupi omast, seda suuremad on hälbed isiksuse struktuuris. Kuni 10 punktilist erinevust loetakse normaalseks, kuni 20 punktilist erinevust ei peeta veel eriti suureks hälbeks, küll aga peetakse ebanormaalseks 20- ja enamapunktilist erinevust.

Konkreetsete juhtude kirjeldamisel kasutatakse ainult skaalade numbreid. Põhiskaalade andmete esitamisel kirjutatakse kõigepealt välja skaala number, mille järgi isik on kogunud kõige suurema punktide summa. Seejärel kirjutatakse välja ülejäänud skaalade numbrid punktide summa alanevas järjekorras. Kodeerimise tehnika detailid on aja jooksul muutunud, kuid siinkohal pole vajadust sellel lähemalt peatuda.³ Kontrollskaalade andmeid ei kodeerita. Kui ?-skaala andmed pole rahuldavad, ei ole konkreetsetel juhtumil võimalik mingit kindlat järeldust teha. Punktide summa L-, F- ja K-skaalade järgi kirjutatakse välja toodud järjekorras ja esitatakse põhiskaalade kodeeritud andmete järel. Kui kontrollskaalad viitavad põhiskaalade andmete usaldamatusele, asetatakse põhi- ja kontrollskaalade andmete vahele märk X.⁴

2. Esimese katse MMPI rakendamiseks alaealiste kuritegeliku käitumise uurimisel tegi 1945. aastal Dora F. Capwell.⁵ Ta seadis eesmärgiks kontrollida, kui võrd mitmesugused psühholoogilised testid eristavad alaealisi tütarlapsi, kes on pannud toime õiguserikkumisi, teistest tütarlastest. Uurimise objektiks olid järgmised testid: Minnesota Multiphasic Personality Inventory,

² Starke R. H a t a w a y, Elio D. M o n a c h e s i, *Analyzing and Predicting Juvenile Delinquency with the MMPI*. Minneapolis, 1953, p. 15—19; Starke R. H a t w a y, Elio D. M o n a c h e s i. *The Personalities of Predelinquent Boys*. — «The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science», 1957, vol. 48, p. 156.

³ Vt. lähemalt W. G r a n t D a h l s t r ö m and George Schlager Welsh. *An MMPI Handbook. A Guide to Use in Clinical Practice and Research*. St. Paul, 1960.

⁴ Üksikasjalikumaid andmeid MMPI kohta annavad S. R. H a t a w a y and P. E. M e e h l. *An Atlas for the Clinical Use of the MMPI*. Minneapolis, 1951 ja W. G r a n t D a h l s t r ö m and George Schlager Welsh. *An MMPI Handbook. A Guide to Use in Clinical Practice and Research*. St. Paul, 1960.

⁵ Dora F. C a p w e l l. *Personality Patterns of Adolescent Girls. II. Delinquents and Nondelinquents*. — «The Journal of Applied Psychology», 1945, vol. 29, p. 289—297.

Washburne Social Adjustment Inventory⁶, Pressey Interest-Attitude Test⁷, Terman-Miles Test on Masculinity-Femininity⁸, Vineland Social Maturity Scale⁹, Kuhlmann Tests of Mental Development¹⁰ ja Stanford Achievement Test¹¹.

Kaks viimati nimetatud testi käsitlevad intelligentsitaset ja saavutusi õppetöös. Õiguserikkujate ja kontrollgrupi võrdlemine näitas, et kontrollgrupi intelligentsitase oli kõrgem, samuti olid saavutused õppetöös paremad. Viimase osas aga statistiliselt usaldatavat erinevust polnud.

Ülejäänud isiksuse testid eristasid õiguserikkujaid ja kontrollgruppi vahelduva eduga. Pressey Interest-Attitude Test ja Terman-Miles Test of Masculinity-Femininity ei teinud vahet õiguserikkujate ja kontrollgrupi vahel, Washburne Social Adjustment Inventory, Vineland Social Maturity Scale ja MMPI tegid seda vahet. MMPI järgi ei ilmnenud erinevust ainult Hy-skaala järgi. Suurim erinevus oli Pd-skaala järgi.

Kõnesolevate erinevuste puhul õiguserikkujate ja kontrollgrupi vahel on oht, et erinevused on tingitud mitte ühiskonnavastasest käitumisest, vaid erinevusest intelligentsitasemes. Seepärast kontrollis D. Capwell viimati nimetatud teste veel kord pärast seda, kui põhi- ja kontrollgrupp olid valitud nii, et nende intelligentsitase oli võrdne. Ja selguski, et Washburne Social Adjustment Inventory ja Vineland Social Maturity Scale ei teinud enam statistiliselt usaldatavat vahet õiguserikkujate ja kontrollgrupi vahel.¹² Ainsana eristas põhi- ja kontrollgruppi veel MMPI, v. a. Hs-skaala osas (lisaks Hy-skaalale). Kõige suuremad erinevused olid Pd-skaala ja Pa-skaala osas, kusjuures õiguserikkujate punktide summad olid suuremad. Ka kõigi ülejäänud skaalade osas, mis näitasid erinevusi põhi- ja kontrollgrupi vahel, olid õiguserikkujate osas skaalade näidud kõrgemad, mis näitas, et õiguserikkujate isiksuse struktuuris esines mõningaid hälbeid normaalsest.

3. Aastail 1946—1947 kontrollis D. F. Capwelli uurimuse

⁶ J. N. Washburne. A Test of Social Adjustment. — "The Journal of Applied Psychology", 1938, vol. 19, p. 125—144.

⁷ S. L. Pressey and L. C. Pressey. Development of Interest-Attitude Tests. — "The Journal of Applied Psychology", 1933, vol. 17, p. 1—16.

⁸ L. M. Terman and C. C. Miles. Sex and Personality. New York, 1936.

⁹ E. A. Doll and K. A. Fitch. Social Competence of Juvenile Delinquents. — "The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science", 1939, vol. 30, p. 52—67.

¹⁰ F. Kuhlmann. Tests of Mental Development. Minneapolis, 1939.

¹¹ T. L. Kelley, G. M. Ruch and L. M. Terman. Stanford Achievement Tests: manual of Directions. New York, 1940.

¹² Washburne Social Adjustment Inventory küll näitas erinevusi, kuid need polnud statistiliselt usaldatavad.

tulemusi E. D. Monachesi.¹³ Resultaadid näitasid kõigepealt, et skaalade keskmised näidud alaealiste osas (ka E. D. Monachesi uurimisobjektiks olid alaealised õiguserikkujad ja mitteõiguserikkujad) erinevad üldiselt normaalsete täiskasvanute keskmistest näitudest (punktide summad on suuremad), eriti skaalade 4 (Pd), 6 (Pa), 7 (Pt), 8 (Sc) ja 9 (Ma) osas. Need erinevused näitasid, et alaealised on suhteliselt tõrksad, tundlikud, nende käitumist ajendab sagedamini mingi kinnisidee, nad tajuvad tegelikkust ja reageerivad sellele sagedamini mitteadekvaatselt, impulsiivselt. Erinesid omavahel ka õiguserikkujate ja õiguserikkumisi mitte-toimepannud alaealiste keskmised punktide summad — õiguserikkujatel olid need suuremad (v. a. 5. skaala järgi). Nii näitas õiguserikkumisi toimepannud poiste osas skaala 2 (D) mõnevõrra suuremat depressiooni, skaala 4 (Pd) suuremaid psühhopaatilisi hälbmeid jne. Erinevused õiguserikkujate ja mitteõiguserikkujate vahel olid siiski paljudel juhtudel statistiliselt mitteusaldatavad. Uuritavate mitmesuguse erineva rühmitamise kõigil juhtudel andis statistiliselt usaldatavaid erinevusi ainult 4. skaala (Pd).

Tütarlaste osas uuris E. D. Monachesi ka erinevusi purunenud ja mittepurunenud perekondadest pärit tütarlaste-õiguserikkujate vahel. Selgus, et purunenud perekonnast pärit tütarlapsed näitasid suuremaid hälbmeid normaalsest keskmisest, v. a. skaalade 2 ja 7 osas. Poiste osas uuris ta ka erinevusi ühelt poolt Minneapolisise linnast ja teiselt poolt maarajoonidest pärit õiguserikkujate vahel. Tulemused näitasid, et hälbmed normist olid suuremad linnast pärit õiguserikkujatel.

4. Viiekümnendate aastate algul kontrollis MMPI rakendatavust väikese elanikkonnaga paikkonna tingimustes (Benton County, Oregoni osariik) alaealiste õiguserikkujate eristamisel mitteõiguserikkujatest James H. Ashbaugh.¹⁴ Ta võrdles alaealiste kohtu poolt karistatud 50 poisi ja tüdruku andmeid niisama suure kontrollgrupi andmetega ning leidis, et olulised erinevused esinevad kõikide skaalade osas, v. a. 5. skaala. Jällegi olid õiguserikkujate punktide summad suuremad kontrollgrupiga võrreldes. Kõige suurema erinevuse andsid 4. ja 6. skaala.

5. Aastail 1950—1951 uurisid MMPI rakendamist õiguserikkumisi toimepannud tütarlaste ljuures, eesmärgiga selgitada välja erinevused pärast kasvatusasutuses viibimist paranenud ja

¹³ Elio D. Monachesi. The Personality Patterns of Juvenile Delinquents as Indicated by the MMPI. — Starke R. Hataway and Elio D. Monachesi. Analyzing and Predicting Juvenile Delinquency with the MMPI. Minneapolis, 1953, p. 38—53.

¹⁴ James H. Ashbaugh. Personality Patterns of Juvenile Delinquents in an Area of Small Population. — Starke R. Hataway, Elio D. Monachesi. Analyzing and Predicting Juvenile Delinquency With the MMPI. Minneapolis, 1953, p. 54—60.

mitteparanenud tütarlaste vahel, Margaret Lauber ja Grant Dahlstrom.¹⁵ Uurimisobjektiks oli 35 Illinoisi osariigi Nameque Lodge'i kasvatusasutusest vabastatud tütarlast. Vabaduses viibides panid 17 tütarlast uuesti toime õiguserikkumisi ning nad suunati tagasi kasvatusasutusse, 18 tütarlast uusi õiguserikkumisi enam toime ei pannud. Nende kahe grupi võrdlemine näitas, et viimaste osas olid näitajad paremad, s. t. punktide summad skaalade järgi olid väiksemad. Statistiliselt usaldatavad erinevused esinesid siiski vaid 3., 7. ja 8. skaala osas.

6. 1951. a. vaatlusid S. R. Hataway, D. W. Hastings, D. F. Capwell ja D. M. Bell varem D. F. Capwelli poolt uuritud tütarlaste edasist elukäiku eesmärgiga välja selgitada seosed omal ajal fikseeritud MMPI profiilide ja hilisema käitumise vahel.¹⁶ Usaldusväärseid andmeid saadi 50 õiguserikkuja ja 28 mitteõiguserikkuja hilisema elukäigu kohta. Õiguserikkujatest käitus hiljem hästi 33, mitteõiguserikkujatest 26.

Andmed näitasid, et profiilid, mis algasid numbritega 1, 2, 3, 7 või 8 või numbrid kombinatsioonis 6 — (s. t. peale 6. skaala ühegi teise skaala järgi suurt punktide summat polnud), 86, 96 või 46, seonduvad hea käitumisega, profiilid, mis algasid numbritega 4 —, 49 või 94, seonduvad halva käitumisega.

Kõnesolevate materjalide alusel tehti katse, mille käigus viis spetsialisti, kes polnud kursis õiguserikkumisi toimepannud tütarlaste edasise konkreetse käekäiguga, kuid teadsid, et viiekümnest õiguserikkujast seitseteist ka hiljem käitusid halvasti, prognoosisid MMPI profiilide alusel uuritavate edasist käitumist. Selgus, et kolm prognoosijat eksis kaheksal ja kaks üheksal korral. Viga osutus küllaltki suureks.

7. Aastail 1947—1948 rakendasid S. R. Hataway ja E. D. Monachesi MMPI-d 4048 IX klassi õpilase suhtes, eesmärgiga välja selgitada täiendavaid võimalusi MMPI kasutamiseks õiguserikkumiste prognoosimisel.¹⁷ Uuritavateks olid 1997 poissi ja 2051 tütarlast. Kaks aastat hiljem, 1950. aastal, teostati täiendav vaatlus, mille käigus selgitati välja need uuritavad, kes olid sellel ajavahemikul või varem toime pannud

¹⁵ Margaret Lauber and Grant Dahlstrom. MMPI Findings in the Rehabilitation of Delinquent Girls. — Starke R. Hataway, Elio D. Monachesi. *Analyzing and Predicting Juvenile Delinquency with the MMPI*. Minneapolis, 1953, p. 61—69.

¹⁶ Starke R. Hataway, Donald W. Hastings, Dora F. Capwell and Dorothy M. Bell. *The Relationship between MMPI Profiles and Later Careers of Juvenile Delinquent Girls*. — Starke R. Hataway, Elio D. Monachesi. *Analyzing and Predicting Juvenile Delinquency with the MMPI*. Minneapolis, 1953, p. 70—86.

¹⁷ Starke R. Hataway and Elio D. Monachesi. *Personality Characteristics of Adolescents as Related to Their Later Careers*. — Starke R. Hataway and Elio D. Monachesi. *Analyzing and Predicting Juvenile Delinquency with the MMPI*. Minneapolis, 1953, p. 87—135.

õiguserikkumisi. Selliseid noorukeid oli kokku 591. Poistest satus siia rühma 22% ja tütarlastest 8%. Vaadeldud 4048 isiku osas saadi usaldatavaid teste 3782, neist 1836 poiste ja 1946 tütarlaste osas. Viimati nimetatud alaealistest panid õiguserikkumisi toime 376 poissi (20%) ja 140 tütarlast (7%). Andmed õiguserikkujate kohta rühmitati toimepandud tegude raskuse ja toimepanemise aja järgi. Raskuse alusel rühmitati uuritavad järgmiselt: 1) isikud, kes panid korduvalt toime tõsiseid õiguserikkumisi (43 poissi ja 20 tütarlast); 2) isikud, kes panid toime ühe tõsise õiguserikkumise või korduvalt väiksemaid õiguserikkumisi (210 poissi ja 60 tütarlast); 3) isikud, kes panid toime väiksemaid õiguserikkumisi (123 poissi ja 36 tütarlast).¹⁸ Toimepanemise aja järgi rühmitati uuritavad järgmiselt: 1) isikud, kes panid õiguserikkumisi toime enne testi (155 poissi ja 48 tütarlast); 2) isikud, kes panid õiguserikkumisi toime nii enne kui ka pärast testi (34 poissi, tütarlapsi ei olnud); 3) isikud, kes panid õiguserikkumisi toime pärast testi (187 poissi ja 68 tütarlast). Kontrollgrupi moodustasid juhuslikult valitud 200 poissi ja 200 tütarlast nende hulgast, kes polnud õiguserikkumisi toime pannud.

Ülaltoodud gruppide võrdlemine näitas, et õiguserikkujate grupid erinesid mõningal määral nii kontrollgrupist kui ka omavahel. Kõige enam erinesid kontrollgrupist õiguserikkujad, kes olid pannud toime tõsiseid õiguserikkumisi (1. ja 2. grupp) ning kes olid seda teinud juba enne testi või jätkasid ka pärast testi (1. ja 2. grupp). Väiksemaid õiguserikkumisi toimepannud isikud, aga samuti need, kes panid õiguserikkumisi esmakordselt toime pärast testi, erinesid kontrollgrupist vähem.

Skaalade järgi andis kõige suurema diferentsi jällegi 4. skaala, järgnes 9.

Antud uurimuse pinnalt võtsid S. R. Hataway ja E. D. Monachesi esmakordselt tõsiselt ette katse luua konkreetne prognoositabel. Sellel eesmärgil rühmitasid nad kõik 4048 uuritavat profiilide kahe esimese numbri kombinatsioonide lõikes, alates rühmast, kus puudusid kõrged punktide summad, edasi 0, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09... 9-, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98. Uuritavad, kes langesid ühte taolisse rühma, jagunesid omakorda kaheks alarühmaks: 1) isikud, kelle punktide summa oli suhteliselt väike ja 2) isikud, kelle punktide summa oli suhteliselt suur. Seejärel arvutati välja õiguserikkujate protsent rühmas tervikuna ning selle alarühmades.

Arvestades tabeli mahukust, pole otstarbekohane seda tervikuna esitada. Märgin ära ainult mõningad tähelepanavamad andmed. Meenutame, et kõigist uuritavatest poistest pani õiguse-

¹⁸ Tütarlastest-õiguserikkujatest jäi 24 isikut täpsete andmete puudumise tõttu klassifitseerimata.

rikkumisi toime 22% ja tütarlastest 8%. Mõnede skaalade kombinatsioonide osas oli õiguserikkumiste sagedus aga tunduvalt suurem. Jättes kõrvale sellised kombinatsioonid, kus uuritavate arv rühmas oli väga väike, tuleb poistel esile tuua järgmised kombinatsioonid: 4— (õiguserikkumiste sagedus rühmas tervikuna 30%, suure punktide arvu korral aga koguni 67%); 43 (vastavalt 31% ja 56%), 48 (31% ja 35%), 49 (38% ja 51%), 84 (33% ja 42%), 94 (32% ja 38%). Tütarlastel ületas õiguserikkumiste sagedus nimetamisväärselt keskmise järgmistes kombinatsioonides: 40 (17% ja 22%), 43 (14% ja 27%), 46 (16% ja 27%), 48 (18% ja 27%), 49 (16% ja 26%), 80 (16% ja 22%).

Profiili esimese numbri alusel osutus õiguserikkumiste sagedus keskmisest suuremaks nii poistel kui ka tüdrukutel 4. skaala järgi. Poistel ületasid keskmise õiguserikkumiste sageduse veel 3. (23%) ja 6. (25%) skaala, tütarlastel 1. skaala (10%).

Enamiku skaalade ja nende kombinatsioonide osas osutus õiguserikkumiste sagedus keskmisest väiksemaks ja autorid tegid järelduse, et lihtsam on konkreetsel juhul prognoosida head käitumist kui võimalikke õiguserikkumisi.

Ülaltoodud andmed kinnitavad juba varasemates uurimustes tuvastatud tendents 4. skaala seosest ühiskonnavastase käitumisega. Alaealised, kellel see skaala asub profiilis esiplaanil, eriti aga kui punktide arv on suur, kalduvad käituma ühiskonnavastaselt ja amoraalselt. Mõningased seosed õigusevastase käitumisega ilmnevad ka 6., 8. ja 9. skaala osas, mis üldiselt iseloomustavad mitmesuguseid psühhose. Sõltuvalt sellest, kuidas nad kombineeruvad teiste skaaladega, võib nende tähendus olla erinev. Näiteks kombinatsioonid 86, 49, 84 ja 94 ilmutavad seoseid õigusevastase käitumisega, kombinatsioonid 83, 85, 95 ja 97 aga vastupidiseid tendentsi.

Mõningad skaalad, nagu 2., 5. ja 7., ilmutavad tõkestavat toimet õiguserikkumiste osas. Näiteks 2. ja 5. skaala osas õiguserikkumise tõenäosus isegi langeb skaala punktide summa kasvades. Kombinatsioonides õiguserikkumistega positiivselt seotud skaaladega võivad need skaalad tunduvalt vähendada õiguserikkumise tõenäosust.

8. 1952. a. teostati kõnesoleva kontingendi osas veel üks täiendav vaatlus selgitamaks, kes uuritavatest olid aastail 1950—1952 toime pannud uusi õiguserikkumisi.¹⁹ Vaatluse all oli 1958 nooruki (keskmine vanus 19 aastat) elukäik. Õiguserikkumisi esines nüüd juba 800 isikul (40,9%).

Prognoositabeli viimistlemiseks valiti 1467 noorukit, neist 309 olid toime pannud õiguserikkumisi (21,1%). Välja jäeti isikud, kes olid õiguserikkumisi toime pannud juba enne testi (s. o. enne

¹⁹ Starke R. Hataway and Elio D. Monachesi. The Personalities of Predelinquent Boys. — "The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science", 1957, vol. 48, p. 149—163.

esimest vaatlust) ja vähese tähtsusega õiguserikkumisi toime-
pannud isikud.

Uurides skaalade seost õiguserikkumistega, rühmitati kõik skaalad kolme rühma: 1) tõkestavad skaalad (0 Si, 2 D, 5 Mf); 2) neutraalsed skaalad (1 Hs, 3 Hy, 6 Pa, 7 Pt); 3) soodustavad skaalad (4 Pd, 8 Sc, 9 Ma). Tõkestavate skaalade järgi kõige kõrgema punktide summa saavutanud noorukitel oli õiguserikkumiste sagedus alla keskmise (nendel 11,8%, keskmine 20%²⁰). Neutraalsete skaalade järgi kõrgeima punktide summa saavutanud noorukitel oli õiguserikkumiste sagedus veidi alla keskmise (19,2%). Soodustavate skaalade järgi kõrgeima punktide summa saavutanud noorukeil oli õiguserikkumiste sagedus aga üle keskmise (22,7%). Kõige kõrgem oli õiguserikkumiste sagedus siiski noorukitel, kelle testi andmeid ei loetud usaldatavateks kõrge F-skaala tõttu. Nende seas oli õiguserikkumiste sagedus 36,1%, samal ajal kui üldine keskmine oli teatavasti 21,1%.

Üldnimetatud tendentsid ilmnevad selgemini siis, kui vaadelda ainult neid isikuid, kelle punktide summa oli suur. Tõkestavate skaalade järgi kõrgeima punktide summa saavutanud noorukite osas on sellisel juhul õiguserikkumiste sagedus 8%, neutraalsete skaalade järgi — 15,2%, soodustavate skaalade järgi 28,9%. Üldine keskmine õiguserikkumiste sagedus on selle isikute kategooria osas 24%.

Mõningal määral tugevdab kirjeldatud tendentsi veel kahe skaala koosinemine. Nii tõuseb õiguserikkumiste sagedus kahe soodusava skaala koosinemisel 28,4%-le, ning kui arvestada vaid neid isikuid, kelle punktide summa oli suur, siis koguni 34,5%-le. Kahe tõkestava skaala koosinemisel on õiguserikkumiste sagedus 11,3% ning suure punktide summa saavutanud isikute puhul 16,7%. Kui esinevad koos soodustav skaala (profiili esimene number) ja tõkestav skaala (profiili teine number), siis on õiguserikkumiste sagedus 11,9% ning suure punktide summa saavutanud isikute osas 17,2%. Kui profiili esimene number on tõkestav skaala ja teine number soodustav skaala, on õiguserikkumiste sagedus väiksem — 11,6% ning suure punktide summa korral — 12,5%.

Vaatamata teatavate iseloomulike tendentside olemasolule skaalade ning õiguserikkumiste vahelistes seostes ning mitmesuguste skaalade kombinatsioonide ja õiguserikkumiste vahelistes seostes, tuleb konstateerida, et konkreetse isiku käitumise prognoosimise aspektist on need seosed siiski liialt nõrgad. Ilmselt seepärast puuduvad ka kirjanduses andmed kuritegeliku käitumise prognoosimise kohta MMPI skaalade ülaltoodud kombinatsioonide alusel.

²⁰ Antud keskmise arvutamisel on välja jäetud nn. mitteusaldatavad MMPI profiilid, eeskätt kõrge F-skaala tõttu.

9. On tehtud katseid MMPI rakendamiseks ka täiskasvanute kuritegeliku käitumise prognoosimiseks. Seejuures on kasutatud ka erinevat prognoosimise meetodikat. Jerry H. Clark valis 1948. a. uurimisobjektiks 100 sõdurit, kes olid võetud vastutusele sõjaväeliste kuritegude eest.²¹ Nelikümmend viis isikut oli võetud vastutusele esmakordselt, viiskümmend viis olid retsidivistid. Uurides MMPI skaalade seoseid retsidiiviga, jõudis J. H. Clark järeldusele, et MMPI abil pole võimalik eristada retsidiviste mitteretsidivistidest. Ka profiilide analüüs ei võimaldanud eristada retsidiviste mitteretsidivistidest. Ka R. A. Freemani ja H. M. Masoni katsed eristada retsidiviste mitteretsidivistidest MMPI abil ei andnud tulemusi.²² Ebaõnnestumisega lõppesid ka Levy (1952), Dunhami (1954), Stantoni (1956), Morrice (1957) katsed retsidiivi prognoosimisel.²³

MMPI abil on proovitud ka eristada erinevat liiki kuritegusid toimepannud kurjategijaid. Levy (1952) rühmitas kuriteod vägivaldseteks, mittevägivaldseteks ja seksuaalkuritegudeks ning leidis, et seksuaalkuritegusid ning vägivaldseid kuritegusid toimepannud isikute punktide summad on mõnevõrra suuremad kui mittevägivaldseid kuritegusid toimepannud isikutel. Ka Pantoni (1958) leidis, et seksuaalkurjategijad erinevad MMPI järgi teistest kurjategijatest. Muude kuriteoliikide vahel MMPI aga vahet ei teinud.²⁴

MMPI-d on rakendatud ka eesmärgiga teha kindlaks, kuidas kurjategija käitub vanglas. Driscoli (1952) leidis, et halva käitumisega vangidel olid profiilides esiplaanil 4. ja 9. skaala, hea käitumisega vangidel aga 2., 5. ja 6. skaala. Analoozilisi uurimusi on teinud veel Clark (1952), Levy ja Freeman (1954) jne. Beall ja Pantoni (1956—1957) töötasid välja isegi spetsiaalse skaala (Ec) nende vangide kindlakstegemiseks, kes kavatsevad põgeneda, samuti skaala (Ap) võimaliku vastuhaku prognoosimiseks.²⁵

10. 1962. a. katsetas James H. Pantoni MMPI abil prognoosida kinnipidamiskohtadest tingimisi enne tähtaega vabastatud

²¹ Jerry H. Clark. Application of the MMPI in Differentiating A. W. O. L. Recidivists from Non-Recidivists. — "Journal of Psychology", 1948, vol. 26, p. 229—234.

²² R. A. Freeman and H. M. Mason. Construction of a Key to Determine Recidivists from Non-Recidivists. — "The Journal of Clinical Psychology", 1952, vol. 8, p. 207—208.

²³ W. Grant Dahlstrom and George Schlager Welsh. An MMPI Handbook. A Guide to Use in Clinical Practice and Research. St. Paul, 1960, p. 331.

²⁴ Sealsamas, lk. 329.

²⁵ Sealsamas, lk. 330.

isikute edasist käitumist.²⁶ Ta uuris 41 isikut, kes pärast tingimisi enne tähtaega vabastamist olid rikkunud vabastamisel esitatud tingimusi ning uuesti vahi alla võetud, ja 41 isikut, kes vähemalt aasta jooksul pärast tingimisi enne tähtaega vabastamist olid käitunud korralikult. Kõikide skaalade osas olid uuritavate gruppide vahel mõningad erinevused, kusjuures uuesti vahi alla võetud isikute punktide summad olid alati suuremad, v. a. 5. skaala (Mf) osas. J. H. Panton valis välja MMPI küsimustikust 26 kõige suurema eristamisvõimega küsimust uuritava aspektis ja töötas nende alusel välja uue skaala (Parole Violation). Selgus, et selle skaala järgi 11 või rohkem punkti saanud isikutest 80,5% olid rikkunud vabastamisel esitatud tingimusi ja 19,5% olid käitunud korralikult. Viimastest ei kogunud seejuures üksi isik üle 14 punkti ning vabastamisel esitatud tingimusi rikkunud isikutest ei kogunud üksi alla 7 punkti. J. H. Panton rakendas seda skaalat veel 28 uuesti vahi alla võetud isiku suhtes, kes ei kuulunud 82 uuritud isiku hulka, ja leidis, et 78,6% kogusid üle 11 punkti. Seega rakendatuna uuele kontingendile saavutas skaala loodetule lähedase efektiivsuse. Kuid siin tuleb arvestada, et tegemist oli retrospektiivse prognoosimisega — isikute faktiline käitumine oli juba teada. Sellisel juhul aga pole välistatud selle fakti mõju prognoosimisele. Andmed skaala rakendamise kohta prospektiivsel prognoosimisel puuduvad.

11. Veel ühe katse retsidiivi prognoosimiseks võtsid 1965. a. ette Nathan G. Mandel ja Alfred J. Barron.²⁷ Viiele MMPI rakendamise kogemusi omavale psühholoogile tehti ettepanek retrospektiivselt prognoosida retsidiivi 372 MMPI profiili alusel, mis olid tehtud uuritavate saabumisel kinnipidamiskohta, ning 210 profiili alusel, mis olid tehtud ühe osa samasse kontingenti kuulunud isikute vabastamisel kinnipidamiskohast. Oli teada, et 372-st isikust 229 olid pannud toime retsidiivseid kuritegusid (s. h. 210-st 126). Psühholoogid prognoosisid 372 profiili alusel õigesti retsidiivi 140 isiku osas (61%) ning retsidiivist hoidumist 77 isiku osas (54%). Veelgi väiksem oli prognoosi täpsus vabastamisel tehtud 210 profiili alusel (retsidiivi osas õigeid prognoose 54%, retsidiivist hoidumise osas 41%).

N. G. Mandel ja A. J. Barron töötasid ülalkäsitletud 372 profiili analüüsi alusel välja ka originaalse skaala retsidiivi prognoosimiseks, kuid selle efektiivsus oli väike.

12. Nagu näeme, on MMPI rakendamine kuritegeliku käitumise prognoosimisel andnud vastuolulisi tulemusi ning erilist

²⁶ James H. Panton. Use of the MMPI as an Index to Successful Parole. — "The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science", 1962, vol. 53, p. 484—488.

²⁷ Nathan G. Mandel and Alfred J. Barron. The MMPI and Criminal Recidivism. — "The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science", 1966, vol. 57, p. 35—38.

edu pole saavutanud keegi. Seda on sunnitud tunnistama ka kodanlikud kriminoloogid.²⁸ Kuid vaatamata ebaõnnestumistele tehakse ikka ja jälle uusi katseid MMPI rakendamiseks kuritegeliku käitumise prognoosimisel. Ning võib öelda, et kõrvuti Glueckide meetodiga²⁹ on MMPI üks vähestest prognoosimis-meetoditest, mis on äratanud kodanlikus kriminoloogias sellist tähelepanu. Iseloomulik on ka see, et MMPI-le pühendatud arvuka kriminoloogilise kirjanduse hulgas pole ühtegi tööd, kus oleks püütud analüüsida ebaedu põhjusi MMPI rakendamisel kuritegeliku käitumise prognoosimisel. Kuid selles pole midagi üllatavat. Kodanlikule kriminoloogiale on iseloomulik empiiriline lähenemine uuritavale probleemile ning teooria alahindamine. See tendents avaldub eriti selgelt kuriteo prognoosimise probleemide uurimisel. MMPI ebaedu spetsiifiliste põhjuste käsitlemisel kuriteo prognoosimise valdkonnas tuleb aga eelkõige pöörata tähelepanu mõningatele teoreetilistele küsimustele.

Nõukogude lugejal tõusetub kõigepealt õigustatud küsimus, kas psühhiaatriliste meetodite rakendamine kurjategija isiksuse uurimisel ja kuritegeliku käitumise prognoosimisel on metodoloogiliselt põhjendatud. Me teame, et nõukogude kriminoloogias on teravalt hukka mõistetud igasugused katsed seletada kuritegevust bioloogiliste või bio-psühholoogiliste teooriate abil. Professor A. A. Gertsenzonil oli kahtlemata õigus, kui ta tunnistas ekslikuks igasugused katsed rajada kriminoloogiline prognoos Kretschmeri, Freudi, Adleri jt. bio-psühholoogide ebateaduslikele teooriatele.³⁰ Bioloogiliste ja bio-psühholoogiliste teooriate rakendamise viljatust kuritegevuse uurimisel on tõestanud kriminoloogilised uurimused ja kriminoloogia teooria areng mitte ainult sotsialistlikes maades, vaid ka kodanlikes riikides. Kujukaks näiteks selle kohta on ka MMPI ebaedu kuritegeliku käitumise prognoosimisel.

MMPI rakendamisel kuritegeliku käitumise uurimisel ja prognoosimisel lähtutakse eeldusest, et kuritegeliku käitumise ja vaimuhaiguste vahel on teatav sarnasus. Nimmelt lähtuvad S. R. Hataway ja E. D. Monachesi MMPI rakendamisel kuritegeliku käitumise uurimisel ja prognoosimisel sellest, et taoline käitumine on esmajoones tingitud hälvetest isiksuse struktuuris, kusjuures need hälbepildid on analoogilised vaimuhaiguste puhul täheldatavate hälvetega. Väide, et kuritegeliku käitumise genes on seotud hälvetega isiksuse struktuuris, on üldtuntud ega kutsu esile vastuväiteid. Kuid küsimuse tuum on selles, mis laadi need

²⁸ Gordon Rose. Early Identification of Delinquents. — "The British Journal of Criminology", 1967, vol. 7, p. 11.

²⁹ Vt. H. Kings. Kuriteo prognoosimisest. — «Nõukogude Õigus», 1973, nr. 2, lk. 116—118.

³⁰ А. А. Герцензон. Актуальные проблемы теории советской криминологии. — Вопросы борьбы с преступностью, вып. 6, М., 1967, стр. 25.

hälbed on ja millest nad on tingitud. Väide, et need hälbed on analoogilised vaimuhaiguste puhul täheldatavate hälvetega, viib meid otsejoones nn. bioloogilise koolkonna positsioonidele. Tuginemine selle koolkonna positsioonidele ongi MMPI ebaedu spetsiifiliseks põhjuseks kuritegeliku käitumise uurimisel ja prognoosimisel. Kuritegevus on sotsiaalne nähtus ning igasugused katsed kuritegevuse uurimisel ja prognoosimisel lähtudes bio-psühholoogilistest teooriatest on ette määratud läbikukkumisele.

MMPI küsimustik on suunatud kõigepealt haiguslikku laadi hälvete tuvastamisele isiksuse psüühilises struktuuris. Seepärast on mõisteta, miks enamik MMPI skaalasid nimetamisväärselt ei reageeri kuritegelikule käitumisele. On ju kurjategijad vaimsest terved inimesed, mitte vaimuhaiged.

Kuid samal ajal me nägime, et teatavat vahet kurjategijate ja mittekurjategijate, esmakordsete kurjategijate ja retsidiivistide vahel MMPI skaalad siiski tegid. Kõige enam võis seda täheldada põhiskaaladest 4. ja 9. skaala osas. 4. skaala käsitleb psühhopaatilise käitumisega seonduvaid hälbeid, mida autorid kirjeldavad kui motiivitut ja raskesti reguleeritavat käitumist, kui käitumist, milles väljenduvad rahulolematuse ja tõrksuse. 9. skaala aga käsitleb hälbeid, mis on seotud erilise energia ja entusiasmiga ning väljenduvad äärmuslikul kujul maniakaalses käitumises.

Fakt, et MMPI skaalad mõningal määral fikseerisid erinevusi kurjategijate ja mittekurjategijate ning kurjategijate ja retsidiivistide vahel, ei tähenda siiski, et kuritegelikul käitumisel on bioloogilisi juuri. Me teame, et inimese psüühilist seisundit ja vaimsete häirete teket ei mõjuta ainult bioloogilised tegurid, mida närvisüsteem oma tegevusega kajastab. Siia kuuluvad eelkõige inimestevahelistes suhetes esinevad nähtused, mis mõjuvad vaimsele tasakaalule häirivalt ning segavalt, mõnikord aga koguni närvisüsteemi vapustavalt.³¹ Neid sotsiaalse miljöö tegureid peegeldab ka MMPI küsimustik. Eriti kehtib eelöeldu kõnesolevate skaalade osas. Näiteks 4. skaala 50 küsimusest on 10 pühendatud kodustele suhetele, kusjuures rõhk on asetatud just kodust võõrdumise väljaselgitamisele, rida küsimusi käsitleb õppimisega seotud raskusi, suhtumist töösse, õiguslikke vaateid, rahulolematust olemasolevate võimalustega jne. Nagu märgivad W. G. Dahlstrom ja G. S. Welsh, on see skaala spetsiaalselt loodud amoraalse ja asotsiaalse käitumisega isikute psüühilise struktuuri uurimiseks.³²

9. skaala on eelkäsitletuga tihedalt seotud (skaala 46 küsimu-

³¹ J. Saarma. Psüühiliste häirete tekkepõhjused. — Vaimne tervis. Tallinn, 1966, lk. 140—141.

³² W. Grant Dahlstrom and George Schlager Welsh. An MMPI Handbook. A Guide to Use in Clinical Practice and Research. St. Paul, 1960, p. 61.

sest 6 kattub 4. skaala küsimustega).³³ Paljud skaala küsimused on suunatud moraalsete tõekspidamiste, enesehinnangu ja eeskätt isiku aktiivsuse väljaselgitamisele.

Kurjategijad erinevad mittekurjategijatest ning esmakordsed kurjategijad retsidivistidest nende isiksust ja konkreetset sotsiaalset keskkonda iseloomustavate mitmesuguste asjaolude poolest. Põhiline erinevus on selles, et kurjategijad, võrreldes mittekurjategijatega, pärinevad tavaliselt sellise konkreetse sotsiaalse keskkonna tingimustest, mis pakub vähem võimalusi elamiseks antud ühiskonna ametlikult tunnustatud normide kohaselt. Retsidivistid aga omakorda pärinevad halvematest tingimustest, võrreldes esmakordsete kurjategijatega. Olulise tähtsusega on seejuures kodused tingimused. Erinevused konkreetse sotsiaalse keskkonna tingimustes määravad ära ka erinevused isiksuse psüühilises struktuuris ja käitumises. Mida ebasoodsamad on konkreetse sotsiaalse keskkonna tingimused isiksuse kujunemisele, seda suurem on ka tõenäosus, et indiviidi sotsiaalsete väärtuste süsteem erineb ühiskonnas ametlikult tunnustatud väärtuste süsteemist. Seda erinevust fikseerib teatavas ulatuses ka MMPI küsimustik. Seepärast on loomulik, et MMPI ja eriti 4. ja 9. skaala mõningal määral eristavad mittekurjategijaid kurjategijatest ja viimaseid retsidivistidest.

Arvestades 4. skaala küsimustiku suunitlust, peaks see skaala kõige paremini eristama huligaane, kelle näiliselt motiivitu kuritegeliku käitumise taga peituvad sageli elus osaks saanud nurjumised, millest tekkinud pinge valatakse välja mõttetus kuriteos.

9. skaala osas täheldatakse tavaliselt kõrgemat punktide summat noortel õiguserikkujatel. See on üpris loomulik, sest energia ja entusiasmi üleküllus on omane noorusele. Kas see väljendub sotsiaalselt soovitavas või ebasoovitavas suunas, sõltub jällegi konkreetsete sotsiaalsete tingimuste iseloomust.

Märkimisväärne ja loomulik on ka asjaolu, et MMPI skaalade punktide summad olid alaealistel üldse kõrgemad kui täiskasvanutel. Me teame, et alaealiste sotsiaalne küpsus pole sellisel tasemel, et nad suudaksid võrdselt täiskasvanutega orienteeruda sotsiaalse elu keerulises mehhanismis. Siit tuleneb, miks nende hinnangud erinevad ühiskonnas valitsevatest hinnangutest. Normaalsete kasvutingimuste korral need erinevused kaovad sotsialiseerumise protsessis. Ebasoodsate tingimuste korral aga võib noorukist kujuneda õiguserikkuja.

MMPI edu või ebaedu seletamine kuritegeliku käitumise prognoosimisel ainult ülaltoodud asjaoludega oleks siiski ebapiisav. Kuritegeliku käitumise prognoosimisel pole kodanlikus kriminoloogias saavutatud erilist edu ka teiste meetoditega ja prognoosi

³³ Seda rõhutavad ka W. G. Dahlstrom ja G. S. Welsh. Vt. sealsamas, lk. 74.

rajamisega ainuüksi sotsiaalsetele tunnustele. Üheks oluliseks takistuseks kuritegeliku käitumise prognoosimisel on inimese käitumise mehhanismi lihtsustamine ja opereerimine ainult nende tunnustega, mis iseloomustavad sotsiaalset keskkonda, kust isik pärineb, ja tema käitumist. Konkreetse isiku võimaliku kuritegeliku käitumise prognoos ainult nende tunnuste alusel osutub alati ebatäpseks. Indiviidi käitumise määravad tema isiksuse suunitlus ja antud konkreetne situatsioon, kus ta tegutseb. Kui isiksuse suunitlust tavaliselt püütakse prognoosimisel arvesse võtta teda kujundanud konkreetsete sotsiaalsete tingimuste ja tema varasema käitumise kaudu, siis konkreetse situatsiooniga seotud asjaolud, mis on vajalikud võimalikkuse muutmiseks tegelikkuseks, jäävad tavaliselt arvesse võtmata. Nende tähtsust ei saa aga alahinnata. Väga soodsas situatsioonis võib kuriteo toime panna ka selline isik, kes muudel asjaoludel poleks seda iialgi teinud. Ja vastupidi, isik võib olla igati küps kuriteo toimepanemiseks, kuid tal ei avane kunagi selleks soodsat võimalust ja nii ei saagi temast kurjategijat. Kui prognoos lähtub ainult isiksust iseloomustavate asjaolude hindamisest, osutub see mõlemal juhul valeks, ehkki isiksusele antud hinnang on iseenesest õige.

Huvipakkuvaks MMPI puhul on see, et hinnang isiksusele antakse mitte isiksust iseloomustavate välise asjaolude alusel, vaid püütakse tungida tema mõttemaailma ja välja selgitada, kuidas isiksust kujundanud välised asjaolud on generaliseerunud tema teadvuses. Isiksust iseloomustava välise sotsiaalse keskkonna alusel me võime isiksuse sotsiaalse suunitluse üle otsustada ainult ligikaudselt. Statistika näitab, et ebasoodsatest sotsiaalsetest tingimustest pärit isikust, võrreldes headest sotsiaalsetest tingimustest pärit isikuga, võib suurema tõenäosusega saada kurjategija. Kuid see ei tähenda, et temast alati saab kurjategija. Konkreetsetel juhul võivad isiksuse kujunemisele määravaks osutada mingid teisejärgulised asjaolud, mis teevad temast seadusele kuuleka kodaniku. Järelikult, kui me võime objektiivselt otsustada isiku poolt faktiliselt omaks võetud väärtuste süsteemi üle, avaneb meil võimalus ka täpsemini hinnata tema edasist käitumist. Ehkki MMPI rakendamisega kuritegeliku käitumise prognoosimisel püütakse isiksusele antava hinnangu täpsust just sel viisil tõsta, jääb see taotlus lõpuni realiseerimata. Põhjuseks on jällegi teoreetiline küündimatus. MMPI autorid on aktsepteerinud kodanlikus kriminoloogias valitseva faktorite teooria ning pööravad võrdset tähelepanu kõigile kuritegeliku käitumisega mingil viisil seotud asjaoludele, omistamata tähelepanu seose iseloomule. Pole välistatud võimalus, et kuriteo toimepanemisega põhjuslikus seoses mitteolevad asjaolud abistavad meid kuritegeliku käitumise prognoosimisel, kuid prognoosi rajamisel taoliste asjaoludele on vähemalt kaks puudust. Kui me ei tunne seoste ise-

loomu, pole ka välistatud vead prognoosimisel asjaolude juhusliku kokkusattumise või muutumise korral. Profülaktiliste järeluste tegemisel on taolistest asjaoludest, mis pole põhjuslikult seotud kuritegeliku käitumisega, vähe kasu. Kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks tuleb likvideerida või neutraliseerida need asjaolud, mis võivad esile kutsuda kuriteo toimepanemise. Kui prognoos fikseerib kuriteo toimepanemise suure tõenäosuse, meie aga ei tea, millised asjaolud võivad kuritegelikku käitumist esile kutsuda, tekivad raskused kuriteo ärahoidmisel.

Kokkuvõttes võib konstateerida, et MMPI rakendamisega kuritegeliku käitumise prognoosimisel kaasnenud ebaedu on tingitud eeskätt ebaõigetest metodoloogilistest lähtealustest. Kuritegeliku käitumise prognoosimine võib viljakaks osutada ainult siis, kui lähtutakse dialektilis-materialistlikest vaadetest kuritegevusele ja inimese käitumisele.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕСТА ММПИ ПРИ ПРОГНОЗИРОВАНИИ ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Х. Кингс

Резюме

В статье рассматривается привлечший внимание в буржуазной криминологии созданный S. R. Hataway и J. C. McKinley тест для изучения личности, именуемый Minnesota Multiphasic Personality Inventory (сокращенно MMPI).

Вначале целью данного теста было установление психических отклонений у взрослых. В криминологии попытались применить его для изучения личности как взрослых, так и несовершеннолетних преступников, а также использовать при прогнозировании преступного поведения и рецидива. В статье описывается сущность MMPI, а также многочисленные попытки применения его в криминологии.

Впервые MMPI был предложен девушкам-правонарушительницам и девушкам, не совершившим правонарушения, D. F. Carwell' в 1945 году. Она заметила, что ответы девушек различаются. Это было подтверждено и последующими исследованиями (E. D. Monachesi, J.H. Ashbaugh, M. Lauber, G. Dahlstrom, S. R. Hataway и др.). Однако различия были столь незначительны, что использование MMPI при прогнозировании оказалось неэффективным. Делались попытки применить MMPI при прогнозировании рецидива (J. H. Clark, 1948 и др.), при изучении исправляемости преступника (Driscoll, 1952 и др.), с помощью MMPI стремились установить различия между преступниками,

осужденными за разные виды преступлений (Levy 1952 и др.). Однако особого успеха достигнуто не было.

Недостаточная эффективность использования ММРІ при прогнозировании преступного поведения объясняется прежде всего непониманием социальной сущности преступного поведения, наблюдающимся в буржуазной криминологии. Преступность — явление социальное, и всякое изучение и прогнозирование преступного поведения, исходя из представления о биологических корнях последнего, заранее обречено на провал. Это наглядно демонстрирует использование ММРІ при изучении и прогнозировании преступного поведения, ведь ММРІ служит в первую очередь цели выявления психических отклонений.

Однако нельзя не отметить, что ММРІ дает известную информацию с точки зрения социально-психологической характеристики личности преступника. Поэтому понятно, почему ММРІ в определенной мере отличает преступников от лиц, не совершивших преступления. В связи с этим следует отметить, что изучение преступников и рецидивистов и прогнозирование на базе информации, полученной путем теста, заслуживает серьезного внимания при условии, что исходным основанием являются диалектико-материалистические взгляды на преступность и поведение человека.